

Державотворчі процеси в перші роки незалежності

• 1. Коли було проголошено незалежність України? 2. Якими були основні положення Декларації про державний суверенітет України і Акта проголошення незалежності України?

1. Державотворчий процес. Після розпаду СРСР та проголошення незалежності перед українським народом постали такі завдання:

- розбудова власної суверенної держави;
- ліквідація тоталітарних політичних структур і розбудова правової демократичної держави;
- перетворення централізованої державної економіки в багатоукладну, ринкову, орієнтовану на соціальні потреби людей;
- національне відродження, оздоровлення міжнаціональних відносин;
- встановлення рівноправних зв'язків з іншими державами.

Ключовим завданням перших років державотворчого процесу стало формування трьох основних гілок влади — законодавчої, виконавчої та судової, створення української армії та інших силових структур. Поряд із цим необхідно було створити управлінські структури на місцях, налагодити ефективну взаємодію місцевої та центральної влади.

Державотворчий процес — процес формування й становлення основних інститутів влади, їх конституційне оформлення, визначення національних інтересів.

Особливості державотворчого процесу в Україні:

- становлення й утвердження незалежної держави відбувалося одночасно із завершенням процесів формування української політичної нації та національної самосвідомості;
- тяжке соціально-економічне становище призвело до розчарування частини населення в ідеї суверенності, чим прагнули скористатися явні й приховані противники незалежності.

Чинники, що впливали на державотворчий процес

Позитивні	Негативні
• Державотворчі традиції. • Мирний шлях здобуття незалежності.	• Глибока й тривала економічна криза. • Відсутність відповідних управлінських кадрів, корупція у владі.

• Підтримка з боку населення. • Демократичний вибір. • Міжнародне визнання України. • Підтримка з боку США та інших держав	• Тривала відсутність видимих позитивних зрушень, що сприяла поширенню апатії в суспільстві. • Деформованість і незавершеність формування української нації, невиробленість національної ідеї. • Втручання Росії
---	--

2. Формування законодавчої гілки влади. Єдиним законодавчим органом влади в Україні була визнана Верховна Рада УРСР, яка стала Верховною Радою України. Її діючий склад у кількості 450 осіб було обрано в 1990 р. Депутатську більшість становили члени розпущеної в 1991 р. КПУ. Усе це негативно позначалося на державотворчому процесі.

Після обрання Л. Кравчука Президентом України Верховну Раду України очолив Іван Плющ.

Із перших днів незалежності Верховна Рада розгорнула активну законотворчу роботу. Було ухвалено майже 400 законів та понад 1,1 тис. постанов і рішень. Проте велика кількість законів не мала прямої дії, а вимагала додаткових роз'яснень, так званих підзаконних актів, опрацювання яких затримувалося на невизначений термін.

Ефективній діяльності Верховної Ради України заважали гостре політичне протистояння, відсутність злагодженої роботи законодавчої та виконавчої влади.

Із 2000 р. було запроваджено нову систему відліку скликань. Так, Верховну Раду України XII скликання (1990—1994 рр.) почали вважати Верховною Радою I скликання. Також було замінено радянську символіку на будівлі Верховної Ради на національну.

3. Президент України і виконавча влада. 1 грудня 1991 р. український народ уперше загальним прямим голосуванням обрав свого Президента. Відповідно до чинної на той час Конституції Президент України був главою держави, тобто вищою посадовою особою, і главою виконавчої влади. До кола його обов'язків, зокрема, входило: гарантування прав і свобод громадян, запровадження в життя Конституції і Законів України через органи державної виконавчої влади, представництво України на міжнародному рівні.

Запровадивши посаду Президента, Верховна Рада України не врегулювала питання взаємодії та розподілу повноважень між гілками влади. Це ускладнювало процеси державотворення, а збої у взаємодії різних гілок влади створювали постійні конфлікти.

Виконавчу владу в Україні представляв Кабінет Міністрів України, який очолював Прем'єр-міністр. Після відставки у квітні 1991 р. із посади Голови Ради Міністрів В. Масола Прем'єр-міністром України став Вітольд Фокін. Він очолював уряд протягом 17 місяців. Проте Кабінет Міністрів під його керівництвом виявився неспроможним розробити ефективну модель реформ. Економіка України все більше набувала кризових ознак. Це породжувало невдоволення в суспільстві.

У середині 1992 р. в Україні відбувся масовий страйк шахтарів. Приводом стало чергове підвищення Кабінетом Міністрів цін на сільськогосподарську продукцію, м'ясо, молоко, масло.

Восени 1992 р. через загальне невдоволення населення та парламенту уряд В. Фокіна був змушений піти у відставку.

27 жовтня 1992 р. Верховна Рада затвердила склад нового Кабінету Міністрів на чолі з народним депутатом Леонідом Кучмою, який до цього був директором Південного машинобудівного заводу (м. Дніпропетровськ). Верховна Рада надала главі уряду право видавати декрети з неврегульованих законодавством економічних питань. Однак, незважаючи на всі намагання змінити ситуацію, і цей уряд нічого вдіяти не зміг.

Усе помітнішим ставало втручання в розв'язання конкретних економічних проблем Президента України Л. Кравчука. У цей період він прагнув перебрати на себе всю повноту виконавчої влади, зокрема безпосереднє керівництво діями Кабінету Міністрів. Це викликало перший конфлікт між Президентом і Прем'єр-міністром. У вересні 1993 р. уряд Л. Кучми пішов у відставку. Усю повноту виконавчої влади за рішенням Верховної Ради взяв на себе Президент України Л. Кравчук, а виконувачем обов'язків Прем'єр-міністра було призначено народного депутата Ю. Звягільського.

Із Закону УРСР «Про Президента Української РСР» (5 липня 1991 р.)

Стаття 1. Відповідно до Конституції Української РСР Президент Української Радянської Соціалістичної Республіки є найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади...

Стаття 2. Президентом Української РСР може бути громадянин Української РСР, не молодший тридцяти п'яти років на день виборів.

Одна й та ж особа не може бути Президентом Української РСР більше двох строків підряд...

Стаття 4. Президент Української РСР вступає на посаду з моменту прийняття присяги. При вступі на посаду Президент Української РСР приносить присягу.

Вступає на посаду Президент Української РСР (уже відповідно до Конституції) не пізніше як у тридцятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів, здійснює складання присяги на засіданні Верховної Ради України.

Президент Української РСР до присяги приводиться Головою Конституційного Суду.

Стаття 6. Президент Української РСР здійснює свої повноваження, спираючись на Кабінет Міністрів Української РСР, може створювати необхідні управлінські і консультативні структури.

1. Які повноваження мав перший Президент України? 2. Із якою метою було запроваджено цю посаду?

4. Створення української армії та військово-морських сил. Однією з ключових складових державотворчого процесу є створення й розбудова збройних сил.

Уже 24 серпня 1991 р. парламент прийняв постанову «Про військові формування в Україні», за якою всі війська, дислоковані на українській території, підпорядковувалися Верховній Раді.

Також було створено Міністерство оборони України та затверджено в жовтні 1991 р. Концепцію оборони й розбудови Збройних Сил України. У її основу було покладено принцип розумної достатності щодо структури, кількості та озброєння війська.

Концепція проголошувала прагнення України стати нейтральною, без'ядерною, позаблоковою державою й забезпечення виконання цих завдань шляхом створення власних Збройних Сил. Загальний кількісний склад армії визначався в межах 400—420 тис. осіб. Референдум 1 грудня 1991 р. прискорив процес створення армії. Уже 6 грудня було прийнято Закон «Про Збройні Сили України». У військових частинах розпочалося добровільне прийняття присяги на вірність народу України.

19 жовтня 1993 р. Верховна Рада прийняла Воєнну доктрину України. Вона базувалася на тому, що Україна не вважає своїм потенційним противником жодну державу. Свою військову безпеку Україна розглядала як стан військової захищеності національних інтересів на випадок потенційної або реальної воєнної загрози.

Становлення української армії відбувалося в складних умовах. Військові структури СНД, а саме об'єднане командування, прагнули зберегти контроль над українською армією. Відчувався дисбаланс у розміщенні військових підрозділів та їхньому оснащенні. Особливо ускладнювали ситуацію становище з ядерним потенціалом України й доля Чорноморського флоту, який став об'єктом суперечки між Україною та Росією.

Із Воєнної доктрини України (1993 р.)

Стратегічним завданням України в галузі оборони є захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів.

Проголошуючи свою воєнну доктрину, яка має оборонний характер, Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави.

1. Воєнно-політичні аспекти.

1.1. Воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки.

Головною метою воєнної політики України є гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки.

Україна будує свої відносини з іншими державами на основі принципів рівноправності, взаємоповаги, взаємовигоди, невтручання у внутрішні справи та інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права...

Здійснюючи свій зовнішньополітичний і воєнно-політичний курс згідно з національними Інтересами, Україна:

- не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе;
- суворо дотримується принципу недоторканності існуючих державних кордонів;
- поважає державний суверенітет та політичну незалежність інших держав...

Охарактеризуйте основні принципи Воєнної доктрини України.

Щоб забезпечити перехід від Збройних Сил СРСР до Збройних Сил України, було створено Національну гвардію України, яка проіснувала до 1999 р. У 2014 р. її було відновлено.

Найскладнішою проблемою стало створення Військово-Морських Сил (ВМС) України на базі радянського Чорноморського флоту.

Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України радянський Чорноморський флот перейшов під контроль України. Проте, використавши сепаратистські рухи в Криму, частина офіцерів флоту, підтримана Російською Федерацією, вчинила бунт проти української влади.

Проте продовження відверто антиукраїнських акцій, підтримуваних найвищими законодавчими органами Росії і Верховною Радою Криму, загостило ситуацію. У відповідь на антиукраїнські виступи українські моряки Чорноморського флоту вирішили демонстративно перевести сторожовий корабель СКР-112 із Севастополя до Одеси. На кораблі, яким командував капітан-лейтенант С. Настенко, підняли український прапор. Це був перший бойовий корабель нового українського флоту. На його перехоплення кинули кораблі й літаки, команди яких дотримувалися проросійської позиції. На допомогу сторожовику прийшли кораблі прикордонної охорони України. Переслідувачі не наважилися на морський бій, і СКР-112 прибув до Одеси. Більшість команд кораблів Чорноморського флоту була згодна стати під український прапор. Ця подія прискорила розв'язання ситуації з розподілом флоту.

23 липня 1992 р. в Дагомисі (м. Сочі, Росія) відбулася зустріч делегацій України й Росії, що закінчилася підписанням угоди, у якій сторони підтвердили важливість переговорів щодо створення на Чорному морі Чорноморського флоту Військово-морського флоту (ВМФ) Російської Федерації і ВМС України. Згідно з досягнутими домовленостями, протягом перехідного періоду передбачалося спільне користування наявною системою базування й матеріально-технічного забезпечення. До закінчення переговорів сторони домовилися не робити односторонніх кроків.

Флагман ВМС України — фрегат «Гетьман Сагайдачний»

Після зустрічі 3 серпня 1992 р. Президента України Л. Кравчука та президента Росії Б. Єльцина в Ялті було підписано Угоду між Україною та Російською Федерацією про принципи формування ВМС України і ВМФ Росії на базі Чорноморського флоту колишнього СРСР. За цією угодою Чорноморський флот мав бути поділений навпіл. Однак, використавши період міждержавних переговорів, Росія поставила флот під свій повний контроль. Російські солдати також відмовлялися залишати Севастополь.

Після тривалих переговорів 9 червня 1995 р. новий Президент України Л. Кучма та Б. Єльцин вирішили поділити флот таким чином: 18,3 % кораблів мали перейти до України, а 81,7 % — до Росії. Військово-морські бази в Ізмаїлі, Одесі, Очакові, Керчі, Донузлаві та Балаклаві та ще десять баз морської авіації перейшли під контроль ВМС України.

За домовленістю між Україною та Росією Чорноморський флот на території України мів мати 338 кораблів. Кількість особового складу не могла перевищувати 25 тис. осіб. До того ж до складу флоту могли входити 22 військові літаки. У російському використанні залишилося 16 командних пунктів (із 80), 11 об'єктів зв'язку (із 39), п'ять об'єктів забезпечення ракетно-артилерійською та мінно-торпедною зброєю.

Хоча у прийнятій 1996 р. Конституції України заборонялося базування на території держави будь-яких іноземних військових формувань (стаття 17), у 1997 р. було погоджено термін перебування флоту Російської Федерації у Севастополі до 2017 р. 28 травня 1997 р. між Україною і Російською Федерацією було підписано угоду про параметри поділу Чорноморського флоту терміном дії на 20 років. Однак із часом стало зрозуміло, що базування іноземного військового флоту на території України є однією із головних загроз безпеці України. Чорноморський флот Російської Федерації перетворився на головний дестабілізуючий чинник ситуації в Севастополі й Криму та українсько-російських відносин загалом.

5. Розбудова судової системи й правоохоронних органів. Важливе значення для розбудови демократичної держави, втілення в життя верховенства права мало проведення судово-правової реформи, покликаної забезпечити створення сильної, незалежної судової влади.

Парламент України мав намір побудувати принципово нову систему судової влади. У липні 1992 р. було обговорено напрями судово-правової реформи, визначено компетенцію Міністерства юстиції, прокуратури, адвокатури.

Судову владу виводили за межі повноважень Президента. Обрання Верховного Суду, суддів обласних і Київського міського суду, призначення арбітрів Вищого арбітражного суду, арбітражних суддів областей і м. Києва здійснювала Верховна Рада України.

Однак формування судової влади відбувалося досить повільно. Упродовж 1992—1996 рр. парламент так і не ухвалив концепцію судово-правової реформи, не був сформований і Конституційний Суд, хоча закон про його доцільність було прийнято ще в червні 1992 р.

Виникла потреба в перегляді та підготовці нових кодексів України: Цивільного, Трудового, Адміністративного та інших. Однак парламент через розбіжність у концептуальних підходах у цьому питанні та надмірну політизацію виявився неспроможним їх прийняти.

Важливим заходом у захисті інтересів незалежної держави стало створення 20 вересня 1991 р. правоохоронного органу — Служби національної безпеки України (згодом — Служба безпеки України, СБУ).

У своїй роботі СБУ керується конституційними нормами та Законом «Про оперативно-розшукову діяльність». Вона підпорядкована Президенту України й підконтрольна Верховній Раді. СБУ позапартійна, дотримується лише вимог законів України.

На початку 1990-х рр. було прийнято ряд законів, що поклали початок формуванню правоохоронних органів: прокуратури, міліції, нотаріату, адвокатури, митної служби, податкової служби тощо.

6. Визначення громадянства й кордонів України. Важливим елементом незалежної держави є формування інституту громадянства. 8 жовтня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про громадянство України», що визначав громадянство як невід’ємне право людини, якого ніхто не може бути позбавлений, як і права змінити громадянство. Громадянство було надано всім, хто проживав на території України, не був громадянином іншої держави і не заперечував проти нього.

У країні проголошувалося єдине громадянство, тобто громадянин України не міг бути громадянином іншої держави. Протягом п’яти років усі, хто бажав отримати українське громадянство, мали поставити відповідну печатку в паспорті. Із 1997 р. почався обмін радянських паспортів на українські.

Поряд із цим декларувалися всі права національних меншин, що зазначено в Декларації прав національностей України від 1 листопада 1991 р.

Жодна держава не може існувати без чітко визначених кордонів. 7 листопада 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про державний кордон України», який проголошував недоторканність кордонів, визначав порядок їх охорони та правила переходу. Були створені Прикордонні війська України. Державні кордони України проходили відповідно до адміністративних меж УРСР у складі СРСР. Ділянки колишнього західного кордону СРСР із Румунією, Угорщиною, Чехословаччиною (згодом Словаччиною), Польщею стали кордоном України. 11 грудня 1991 р. для гарантування економічної безпеки держави Президент підписав Указ «Про утворення Державного митного комітету України».

Проте розв’язання проблеми кордонів розтяглося на тривалий час. Із Росією це питання так і залишилося неврегульованим. З усіма іншими сусідами України суперечливі питання були розв’язані.

7. Розбудова місцевих органів влади. Важливим елементом державного будівництва стало створення вертикалі виконавчої влади на місцях. 5 березня 1992 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про представників Президента України».

Відповідно до нього в областях, районах та містах центрального підпорядкування — Києві та Севастополі — на базі виконкомів обласних рад формувалися нові органи влади — місцеві адміністрації. Їх очолювали представники Президента, яких він призначав особисто.

Це посилило виконавчу владу, дозволило центру активніше контролювати процеси в регіонах. Водночас в окремих місцях виникли серйозні суперечності між призначеними представниками Президента й головами обласних рад. Це було пов’язано з

невизначеністю їхнього статусу. У березні 1993 р. Верховна Рада України визнала, що вищою посадовою особою в регіоні є голова обласної або районної ради. Однак реально більше влади мав представник Президента. Урешті-решт під тиском місцевих рад та більшості Верховної Ради України інститут представників Президента в 1994 р. було ліквідовано. Натомість, відповідно до нового законодавства, функції виконавчої влади в областях, містах, районах переходили до виконкомів рад. Виконкоми та радами відповідних рівнів керували їхні голови, яких обирали шляхом всенародного прямого голосування.

Не в усіх випадках це дало позитивні результати. Крім того, головною проблемою місцевої влади стали мізерні місцеві бюджети, які повністю залежали від надходжень із державного бюджету.

8. Автономістські та сепаратистські рухи в Україні на початку 1990-х рр. Кримська автономія На початку 1990-х рр. одразу в декількох регіонах України виникли рухи, які пропагували ідею створення автономних або навіть самостійних територіально-політичних одиниць. Як правило вони мали маргінальний характер і підживлювалися зацікавленими зовнішніми силами.

Так, у Закарпатті угорська громада вимагала гарантій культурно-національних прав і навіть у 1992 р. надіслала до Верховної Ради України проект автономії Закарпаття. Утім, після ухвалення законів про права національних меншин і підписання між Україною та Угорщиною Договору про основи добросусідства та співробітництва 1993 р. автономістські настрої в цьому регіоні згасли.

Натомість на перший план у краї вийшла «русинська проблема». У лютому 1990 р. було створено культурно-освітнє Товариство підкарпатських русинів. Воно виступало за культурне відродження русинів (в Україні русинів офіційно визнають субетносом українського народу, але заперечують, що це окрема нація). Товариство домоглося, щоб під час референдуму 1 грудня 1991 р. в Закарпатті було внесено додаткове запитання про надання краю статусу самоврядної території. «За» висловилося 78 % учасників голосування. Проте це волевиявлення населення області не підтримали в Києві. Законопроект про надання краю самоврядного статусу не знайшов підтримки у Верховній Раді України. У 1993 р. Товариство ініціювало створення Тимчасового уряду Підкарпатської Русі на чолі з професором І. Туряницею. Він виступав за визнання русинів окремою нацією і перетворення Закарпаття на самостійну нейтральну державу. «Уряд» підтримували русинські організації США й Канади. Проте коли ця підтримка припинилася, згас і рух. «Уряд» саморозпустився у 2001 р.

У 1990 р. в Галичині була створена «Галицька Асамблея», яка до моменту розпаду СРСР пропагувала ідею федеративності України. У 1992 р. «Галицька Асамблея» припинила існування, а її лідер В. Чорновіл визнав за необхідне розбудову унітарної України.

Русини Закарпаття (м. Мукачеве)

У 1990 р. після проголошення Декларації про державний суверенітет України на Донбасі виник рух за самостійне входження області до складу СРСР. Також комуністи висунули ідею відновлення Донецько-Криворізької республіки, що була проголошена в 1918 р. Із серпня 1991 р. у краї набули популярності гасла про економічну автономію регіону і надання особливого статусу російській мові. У березні 1994 р. навіть було проведено референдум щодо визнання російської мови державною і перетворення України на федерацію. «За» висловилося понад 80 % учасників референдуму. На цьому справа й закінчилася. Проте цими настроями вміло скористався Л. Кучма для приходу до влади, а згодом — регіональні олігархічні групи.

Ще одним центром розпалення сепаратистського руху проросійські сили намагалися зробити Одесу. Вони виступали за створення з областей півдня і сходу України «Новоросії». Жителі міста залишилися байдужими до цієї ідеї.

Найбільш небезпечні для територіальної цілісності України події розгорнулися в Криму в 1991—1994 рр. Тісно пов'язаний з економікою колишнього СРСР півострів був «всесоюзною здравницею». Тут розміщувалися важливі військові об'єкти. Міцні позиції в політичному житті Криму зберігали комуністи. Російськомовне і російське населення на той час становило 67 %. Із кінця 1980-х рр. у Крим масово прибували кримські татари, що загостило етнічні й соціальні проблеми. На початку 1990-х рр. над півостровом встановили контроль декілька кримінальних угруповань. До цього всього додалося втручання Росії та суперечка за розподіл Чорноморського флоту.

На початку 1992 р. у Криму спалахнула боротьба за владу між колишньою партійною номенклатурою на чолі з М. Багровим (голова Верховної Ради Криму) та блоком російських націоналістів, місцевої інтелігенції, військових пенсіонерів, бізнесменів, що були тісно пов'язані з Росією. Обидві групи вкрай загостили відносини з Києвом і лякали кримське населення «українським націоналізмом» і татарською загрозою. У свою чергу, татари створили кримськотатарський національний рух на чолі з Р. Чубаровим та представницький орган — Меджліс кримськотатарського народу, який очолив М. Джемільєв. Навесні 1992 р. між Верховними Радами Криму та України розпочалася «війна законів», результатом якої стало ухвалення Верховною Радою Криму Конституції, у якій ішлося про право Республіки Крим на самостійну зовнішню політику, власні правоохоронні органи та володіння всіма ресурсами на її території. При цьому республіка нібито залишалася у складі України, але відносини з нею мали регулювати спеціальні угоди. Остаточну нову Конституцію мав схвалити референдум. Водночас уряд Російської Федерації ухвалив постанову, у якій Акт передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР визнавали неконституційним, а Севастополь проголошувався російським містом.

Р. Чубаров та М. Джемільєв на прес-конференції представників Меджлісу кримськотатарського народу. Київ. 24 березня 1992 р.

У відповідь Верховна Рада України заявила про антиконституційність цих дій. У результаті переговорів удалося накласти мораторій на референдум і дещо підправити Конституцію Криму. Це не завадило Верховній Раді Криму затвердити прапор автономії, дизайн якого нагадував російський. У вересні 1993 р. було запроваджено посаду президента Криму. Ним став лідер блоку «Росія» Юрій Мешков. У квітні 1994 р. було проведено вибори і до парламенту Криму, де перемогу також здобули прихильники Росії. Під час виборів під виглядом опитування було проведено референдум і відновлено перший варіант Конституції. Ю. Мешков підпорядкував собі силові відомства Криму, створив президентську гвардію, намагався запровадити російський рубль як кримську валюту, призначив прем'єр-міністром росіянина Є. Сабурова, запровадив московський час.

У відповідь Київ надіслав на півострів підрозділи Національної гвардії; було створено паралельні, підпорядковані Києву, силові відомства. Верховна Рада України вимагала узгодження законодавства півострова з українським. Становище вкрай ускладнилося. Саме в цей момент ситуація в Криму почала розвиватися на користь Києва. Через невиконання своїх обіцянок президент Ю. Мешков стрімко втрачав популярність. Спалахнув конфлікт між ним і парламентом, який Ю. Мешков намагався розпустити. Відбувся розкол у блоку «Росія». Також російське керівництво на чолі з Б. Єльциним чітко заявило, що не має територіальних претензій до України. Крім того, Ю. Мешков повністю ігнорував інтереси кримськотатарського й українського населення півострова. За цих обставин поміркована частина кримських політиків пішла на переговори з Києвом. Вона підтримала Л. Кучму під час виборів Президента України. У вересні Верховна Рада Криму скасувала посаду президента, а виконавча влада в Криму була передана голові уряду А. Франчуку. Уже на початку 1995 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Автономну Республіку Крим», а Ю. Мешков утік до Москви.

Улітку 1995 р. Києву вдалося ще більше підпорядкувати автономію, скориставшись кривавим конфліктом між кримськими татарами та кримінальними угрупованнями півострова. Завдяки рішучому втручання центральних силових відомств ситуацію вдалося стабілізувати.

Після прийняття в 1996 р. Конституції України було остаточно закріплено територіальний характер автономії і придушено сепаратистський рух. Проте конфлікти щодо Криму між Україною і Росією, між владою Криму і кримськими татарами виникали ще не раз.

9. Державна символіка. Після проголошення в 1991 р. незалежності України постала нагальна потреба у власних державних атрибутах і символіці. До прийняття нових державних символів в органах влади, установах та організаціях діяла символіка Української РСР.

Утвердження нової символіки відбувалося за умов гострої політичної боротьби. Події в країні, стрімке розширення її міжнародних відносин зумовили запровадження нових символів ще до відповідних рішень Верховної Ради України. Уже 4 вересня 1991 р. над її будівлею замайорів національний синьо-жовтий прапор.

28 січня 1992 р. Верховна Рада України затвердила Державний Прапор — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

19 лютого 1992 р. Верховна Рада України визнала тризуб малим Державним Гербом України. Ескіз великого Державного герба розроблено, однак ще не затверджено.

15 січня 1992 р. Верховна Рада України затвердила Державним Гімном України музику на вірш «Ще не вмерла України...», а 6 березня 2003 р. було прийнято Закон «Про Державний Гімн України». Згідно зі статтею 1 цього Закону, Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплета та приспіву твору П. Чубинського з незначними змінами.

У XIX ст. українці, які не мали власного гімну, співали «Многая літа», пісні й вірші «Дай, Боже, в добрий час», «Мир вам, браття, всім приносим», «Заповіт» Т. Шевченка, молитву «Боже, Великий Єдиний» та інші твори. У 1863 р. у львівському часописі «Мета» було надруковано вірш П. Чубинського «Ще не вмерла України...». Того ж року композитор М. Вербицький написав до нього музику. Пісня швидко поширилася на українських землях і за кордоном, а в 1917 р. була офіційно визнана гімном української держави.

Висновки. Після розпаду СРСР і проголошення незалежності України перед українським народом постали нові завдання й насамперед — розбудова власної суверенної держави. Перші кроки на цьому шляху засвідчили серйозність намірів українського народу відродити власну державу. Проте цей шлях виявився нелегким.

- Упродовж 1990—1993 рр. в Україні було закладено лише основу для формування та діяльності державно-правових інститутів та інститутів громадянського суспільства, реалізації прав і свобод громадян, гарантування оборони й безпеки держави.
- Водночас Верховна Рада виявилася неспроможною завершити процес прийняття нової Конституції України, що не давало можливості провести комплексну реформу державної влади. Створені та реформовані структури не встигали вирішувати нагальні проблеми, відставали від життєвих потреб суспільства.
- Об'єктивні та суб'єктивні причини зумовили різке зниження виробництва, життєвого рівня населення, призвели до соціального протесту. Наростало невдоволення народу рівнем життя.
- Державотворчий процес у перші роки незалежної України не давав бажаного результату. Однак незаперечним є те, що він поступово набував демократичних рис, створював підґрунтя для майбутніх реформ.

Запитання і завдання

- 1. Що таке державотворчий процес? 2. Яку дату можна вважати відправною в цьому процесі? 3. Хто став першим Президентом України? Які головні повноваження мав Президент України в 1991—1996 рр.? 4. Коли працювала перша Верховна Рада незалежної України? 5. Яка дата вважається початком створення Збройних Сил України? 6. Із якими державами межує Україна? 7. Коли було запроваджено громадянство України? 8. Який судовий орган не вдалося сформував в перші роки незалежності, незважаючи на прийняття рішення про його створення? 9. У якому регіоні України сепаратистський рух був найбільш небезпечним у період становлення держави? 10. Які атрибути державності були запроваджені Верховною Радою після проголошення незалежності України?
- 11. Як відбувався процес утворення українських владних структур? У чому полягали його особливості? 12. Які зміни на початку розбудови незалежної України відбулися в судовій владі та правоохоронних органах? 13. Чим був зумовлений сплеск сепаратистських рухів в Україні на початку 1990-х рр.?

- 14. Складіть розгорнутий план на тему «Державотворчий процес в Україні в першій половині 1990-х рр.». 15. Сформулюйте основні здобутки й прорахунки державотворчого процесу першої половини 1990-х рр. Складіть таблицю.
- 16. Якими були здобутки державотворчого процесу на першому етапі? Які були допущені прорахунки? 17. У чому полягала проблема вибору форми державного устрою, що постала перед Україною після проголошення незалежності? Яка форма державного устрою, на вашу думку, є оптимальною для України?